

Висновки. Таким чином, проведені дослідження дозволяють визначити систему страхування сільськогосподарських культур як сукупність взаємопов'язаних елементів, що групуються у відповідні блоки, мають цілісну єдність, забезпечують організацію страхового захисту сільгоспослин за принципом солідарної замкнутої розкладки страхового збитку та на умовах трансферту ризику з метою забезпечення стійкості всього сільськогосподарського виробництва, яка містить у своєму складі три сектори та три робочих блоки. Подальші дослідження спрямовуються на визначення ролі держави в системі агрострахування, формування нових суб'єктів ринку страхування сільськогосподарських культур, підвищення рівня його дієвості.

1. Дем'яненко М. Я. Методичні рекомендації по страхуванню сільськогосподарських культур з державною підтримкою / Дем'яненко М. Я., Гудзь О. Є., Навроцький С. А. – К. : ННЦАЕ, 2009. – 134 с.
2. Колібаба Р. О. Механізм та інструменти мінімізації аграрних ризиків [Електронний ресурс] / Р. О. Колібаба. – Режим доступу : http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=57203.
3. Малыш М. Н. Аграрная экономика : учебник / Малыш М. Н., Смекалов П. В., Трофимов А. Г. ; [под ред. М. Н. Малыша]. – С. Пб. : Знание, СПбГАУ, 2000. – 576 с.
4. Навроцький С. А. Соціально-економічні аспекти страхування АПК / С. А. Навроцький. – Суми : Вид-во “Довкілля”, 2004. – 316 с.
5. 5. Основи стійкого розвитку : навчальний посібник / [за заг. ред. Л. Г. Мельника]. – Суми : ВТД “Університетська книга”, 2005. – 654 с.
6. Шинкаренко Р. В. Страхування від багатьох ризиків. Програми підтримки страхування фермерів в США / Р. В. Шинкаренко. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/03/06/25/548>.

Рецензенти:

Малюга Н.М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри аналізу і статистики Житомирського державного технологічного університету, академік Академії економічних наук України.

Ущатовський Ю.В. – кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії Житомирського державного технологічного університету.

УДК 336.77/658.713 (477)

ББК У9 (4Укр) 293-93-212.15

Благодир Я.Я.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ ЛІЗИНГОВИХ КОМПАНІЙ

Львівський національний університет імені Івана Франка,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра обліку і аудиту,
79008, м. Львів, просп. Свободи, 18,
тел.: 0322394034
e-mail: blahodyr@rambler.ru

Анотація. Стаття присвячена розробці теоретичних основ, методичних підходів і рекомендацій, спрямованих на скорочення негативних наслідків від реалізації кредитних ризиків у діяльності лізингових компаній України. Уточнено сутність категорій “ризик” і “кредитний ризик”.

Ключові слова: кредитний ризик, лізинг, лізингова компанія, методи оцінки, методи управління, диверсифікація, оптимізація, мінімізація.

Annotation. In the article the theoretical and methodical bases of management of credit risks of bank establishments and methods of their estimation for increase of efficiency of financial management of leasing company are covered. The basic ideas and results concern: definitions of economic essence of a category of “risk” and “credit risk”. It is offered to leasing company to use a

control system of credit risk, proceeding from the classification for increase of financial stability, business activity, liquidity, profitability of leasing company.

Key words: credit risk, leasing, leasing company, methods of evaluation, methods of management, diversification, optimization, minimization.

Вступ. Стабільність розвитку ринку лізингу, так само як інших секторів фінансового ринку, значною мірою залежить від фінансової надійності основних учасників ринку. Якщо лізингові компанії, що вже працюють або працюватимуть в Україні, демонструватимуть належний рівень корпоративної культури, професіоналізм, фінансову стійкість і здатність управляти фінансовими ризиками, можна впевнено говорити про позитивний розвиток ринку лізингу України.

З одного боку, лізинг за своїм змістом споріднений з кредитними відносинами – видачею кредиту під придбання виробничих фондів. Можливим є і порівняння лізингових відносин з наданням лізингодавцем лізингоодержувачу комерційного кредиту за договором купівлі-продажу з розстроченням виплати за майно, передане в лізинг. З іншого боку, можна, звичайно, розглядати лізинг як одну з форм довгострокової оренди, але, враховуючи все вищесказане, стверджувати, що лізинг – це суто орендні відносини з економічної точки зору недоцільно. Відповідно, лізингові операції обтяжені ризиками, що притаманні кредитним операціям, а саме – кредитними ризиками.

Неефективне управління ризиками, зокрема кредитними, підвищує ймовірність настання збитків і втрати вкладених ресурсів. Це зумовлює потребу в підвищенні якості методики аналізу й оцінки кредитних ризиків лізингових компаній, яка повинна відповідати вимогам регулюючих органів країни та забезпечувати адекватний рівень оптимізації співвідношення ризику й доходу фінансових компаній.

Дослідженню специфіки ризиків присвячено праці вітчизняних науковців В.В. Вітлінського, І.В. Волошина, О.В. Пернарівського, Л.О. Примостки. У напрямі дослідження теоретичних і практичних аспектів ідентифікації, аналізу й управління ризиками працюють зарубіжні фахівці Дж. Сінкі (мол.), Н.А. Амосова, Л.Г. Батракова, І.Т. Балабанов, А.В. Бричкін, І.В. Вишняков, Ю.А. Соколов.

Відаючи належне ученим, які досліджують теорію та методологію оцінки й управління ризиками, що виникають у процесі лізингової діяльності, зазначимо, що питання стосовно визначення економічної сутності кредитного ризику та його класифікації залишаються недостатньо висвітленими, а методика системного аналізу, оцінки й інструментарій управління кредитним ризиком у різних площинах його виникнення, а саме: на рівні лізингової угоди, портфеля лізингових угод і загалом лізингової компанії потребують подальших досліджень. Це зумовило вибір теми наукової статті й свідчить про її актуальність.

Постановка завдання. Метою наукового дослідження є визначення сутності кредитного ризику, його місця серед економічних ризиків, що обтяжують лізингову компанію для розробки заходів управління кредитним ризиком лізингових операцій.

Результати. В Україні ведення підприємницької діяльності відбувається в умовах невизначеності, конфліктності та невпевненості в отриманні очікуваного результату, а тому виникає економічний ризик, погіршується структура активів лізингової компанії, знижується ефективність операцій, що призводить до кризових ситуацій. З огляду на це, перед менеджментом вітчизняних лізингових компаній постає завдання вчасно ідентифікувати ризики, оцінити масштаби можливих збитків, знайти методи попередження чи джерела покриття втрат, забезпечуючи достатні прибутки та збереження коштів вкладників для підтримки життєдіяльності установи. Для ефективного управління ризиками необхідно визначити економічну сутність категорії “ризик” і “кредитний ризик”, що дозволить ґрунтовніше розробити систему ризик-менеджменту компаній.

Розмаїття чинників ризику призводить до появи ризиків, що практично пов'язані з усіма сферами фінансової політики, і це ставить компанії перед необхідністю шукати ефективну методологію та інструментарій щодо раціональної стратегії ризику. Об'єктивно наявні невизначеність, конфліктність, брак інформації на момент оцінювання, прийняття управлінських рішень, неоднозначність прогнозів, зміни як у довколишньому середовищі, так і в самій системі, еволюційні трансформаційні процеси, брак часу на наукове обґрунтування оцінки значень економічних і фінансових показників і підтримки прийняття відповідних рішень породжують ризик, яким обтяжені суб'єкти господарювання [1].

Багатокритеріальність, розпливчастість і невизначеність стосовно точної кількісної та якісної оцінки потенціалу фірми, певна суб'єктивність стосовно нинішньої оцінки певних економічних показників, їхнього прояву в майбутньому унеможливають здійснення абсолютно точного прогнозу щодо прояву цілої низки параметрів економічних об'єктів, процесів, які аналізуються. Причинами невизначеності є три основних фактори: незнання – відсутність необхідної інформації для адекватної оцінки ситуації; випадковість – настання непередбачуваних ситуацій і протидія – навмисні дії інших суб'єктів процесу, що можуть по-різному вплинути на його перебіг. Ситуації невизначеності неможливо уникнути в ринковій економіці, адже остання є відкритою, динамічною системою виняткової складності, яка містить велику кількість елементів [1].

Суб'єкти ринкової економіки, які вступають у різноманітні взаємовідносини один з одним і з навколишнім середовищем, переслідують свої власні інтереси, які дуже часто не збігаються, що й викликає протидію одного суб'єкта діяльності іншому. Це робить практично неможливим виділити напрям розвитку всієї системи чи окремих її частин і, відповідно, ускладнює розуміння причинно-наслідкових зв'язків між факторами, які чинять вплив на систему, і реакціями системи на них.

В економічній літературі ризик розглядається як багатогранна категорія, і залежно від сфери дослідження її зміст дещо різниться.

Досліджуючи етимологію ризику, учений Дж. Сінкі [2] робить висновки, що ризик – це невизначеність, пов'язана з якою-небудь подією чи її наслідками.

У праці Л. Примостки [3] ризик – це невизначеність щодо здійснення тієї чи іншої події в майбутньому. Ризик вимірюється ймовірністю того, що очікувана подія не відбудеться і це призведе до небажаних наслідків.

Існує ще одне визначення, де ризик – це ситуативна характеристика діяльності будь-якого суб'єкта ринкових відносин, у тому числі банку чи лізингової компанії, що відображає невизначеність її результатів і можливі несприятливі (або сприятливі) наслідки в разі неуспіху (успіху) [4].

Вітчизняний науковець В. Віплінський стверджує, що ризик – це економічна категорія, котра відображає характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно наявних невизначеності та конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами й невикористаними можливостями [1].

Діючи в умовах невизначеності, неможливо однозначно й абсолютно точно передбачити наслідки тієї чи іншої дії суб'єкта господарювання. Існують різноманітні варіанти того, який фактичний прибуток ми отримаємо, тобто його величина та рівень щодо очікуваного, а також різна ймовірність отримання саме цього рівня прибутку. У такому випадку прибуток стає в деякій мірі випадковою і неоднозначною величиною. Досягнення запланованого обсягу прибутку можливе лише за умови відповідного осмислення потреби в адекватній оцінці ситуації, у якій діє суб'єкт, і прийняття на себе певного рівня ризику, який породжується діяльністю в умовах невизначеності.

Повністю ототожнювати ризик і невизначеність не можна, тому що невизначеність ситуації – це, насамперед, інформаційна невизначеність, наприклад, відсутність інформації про можливі стани системи, про зовнішнє та внутрішнє середовище та інші.

Російські автори Ю.А. Соколов, Н.А. Амосова [5] виділяють два класи джерел інформаційної невизначеності: її надлишок і дефіцит. Дефіцит інформації породжується її недостовірністю, різноманітними протиріччями, неможливістю чіткої інтерпретації та перекручування. Надлишок інформації виникає внаслідок великих обсягів інформаційної бази, що спричиняє проблеми в процесі її опрацювання. Також, на їх думку [5], при проведенні фінансових операцій важливим наслідком інформаційної невизначеності є часова невизначеність, тобто невизначеність тривалості операції, зміна характеристик руху платежів, зміна часу купівлі-продажу активів тощо. Відповідно, аналізуючи невизначеність, можна прийняти рішення про здійснення певної фінансової операції, стосовно якої виникає ця невизначеність, відкласти дію або взагалі від неї відмовитися. Ризик виникає тільки в ситуаціях, коли суб'єкт вирішує здійснити операцію, і виступає певною прогнозованою оцінкою наслідків здійснення цієї операції. Ризик – це невизначеність, яку можна виміряти й завдяки такій оцінці передбачити деякі головні параметри (результати, умови) здійснення операції в майбутньому [5].

Дослідники В. Вітлінський, П. Верчено зазначають, що невизначеність – фундаментальна характеристика недостатньої забезпеченості процесу прийняття економічних рішень знаннями стосовно певної проблемної ситуації. Невизначеність можна трактувати та деталізувати як недостовірність (ефект “марева”), неоднозначність (ефект “нечіткості”, “розпливчастості”) і невідомість [1].

У цьому випадку під невідомістю мається на увазі повна або часткова відсутність інформації щодо певної проблематичної ситуації. Причинами цього можуть бути також неповнота інформації, неструктурованість, неінтерпретованість, несприйнятливність, що значно ускладнюють процес прийняття раціональних рішень. Недостовірність свідчить про наявність фіктивних даних, тобто таких, що об'єктивно не відображають реалії проблемної ситуації. Якщо в системі управління певною ситуацією існує невідповідність між вихідною та кінцевою керуючою інформацією, можна говорити про існування чинника інформаційної невизначеності. Суб'єкт управління не може бути впевненим ні в тому, що оцінювання правильне, ні в тому, що воно є повне [1].

Низка авторів розглядають ризик через категорію ймовірності. На думку російського науковця Л.Г. Батракової [6], ризик – це вартісне вираження ймовірної події, яка призведе до втрат і недоотримання прибутків порівняно з прогнозом, планом, програмою.

Вітчизняні дослідники О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, В. Вітлінський зазначають, що ризик можна трактувати як міру можливого несприятливого відхилення від сподіваного (бажаного) результату того чи іншого управлінського рішення, яке може призвести до втрати комерційною установою частини прибутків, до збитків, шкоди іміджу банку, а в екстремальних умовах становить загрозу її існування [7].

У процесі нашого дослідження необхідно з'ясувати суть економічного ризику, який саме й притаманний ринковому середовищу існування та перебігу різноманітних економічних відносин між його суб'єктами.

Аналізуючи вищевикладену інформацію, можна зробити висновок, що економічний ризик встановлюється через невизначеність щодо перебігу певного процесу та його результатів. Функціонування в умовах невизначеності може привести до очікуваних результатів, але існує ймовірність виникнення непередбачуваних змін, які будуть мати негативний вплив на планований результат здійснюваної операції. Отже, у роботі ми розглядаємо ризик як імовірність виникнення непередбачуваних змін, які матимуть негативний вплив на запланований результат здійснюваної операції внаслідок того, що суб'єкт діє в умовах невизначеності.

Специфіка діяльності та середовище функціонування суб'єкта господарювання породжують різноманітні фактори, що визначають види та рівень ризиків. Підхід до класифікації факторів виникнення ризику є традиційний і тому їх ділять на дві групи: зовнішні, які існують незалежно від управління компанією, і внутрішні, які виникають у процесі діяльності компанії.

Функціонування лізингових компаній під впливом зовнішніх чинників обтяжене ризиком, який зумовлений: змінами показників фінансового ринку, змінами у властивостях середовища (кліматичних умовах, особливо для компаній спеціалізованих на обслуговуванні клієнтів АПК), соціально-демографічній ситуації в країні, станом і динамікою економічної активності тощо, змінами ринкової позиції на міжнародному рівні, послабленням рейтингової позиції країни за кордоном.

Що ж до внутрішніх чинників, то до них належать: помилки, допущені в процесі обрання стратегії розвитку, відсутність професійного досвіду керівництва, недостатні економічні знання, низька якість активів і система управління ними, неефективність внутрішнього контролю й організаційної структури, недостатня фахова підготовка працівників компанії, а також помилки в управлінні власними й запозиченими коштами, погіршення міжособових відносин у колективі та інші чинники, що зумовлюють негативні наслідки випадкового характеру.

В.В. Вітлінський вважає, що головним чинником ризику в комерційній діяльності є чинник ННН:

- Некомпетентність – відсутність навиків і здібностей у працівників та їх невідповідність займаним посадам у департаменті управління ризиками.
- Несовісність – зловживання службовим становищем і неналежне виконання обов'язків щодо оцінки, аналізу й управління ризиками, що спричинено байдужістю до розвитку фінансової структури.
- Неретельність – поверхневий аналіз факторів і чинників виникнення ризику та прийняття неадекватних рішень щодо його управління [1].

У проекті Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг “Про затвердження Методичних рекомендацій щодо побудови системи управління ризиками, які виникають у лізингових та факторингових компаній” кредитний ризик – це наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди з компанією (її підрозділом) або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання. Він виникає кожного разу, коли компанія надає предмети в лізинг, бере зобов'язання про їх надання, інвестує кошти або іншим чином ризикує ними відповідно до умов реальних чи умовних угод незалежно від того, де відображається операція – на балансі або поза балансом.

У процесі розробки специфічних засобів управління ризиком можна зробити висновок, що легше просто уникнути ризику шляхом відмови від проведення тієї чи іншої операції. Однак відмова від ризику – це відмова від прибутку, і це, у свою чергу, спричиняє виникнення ризику втрачених економічних вигод.

О. Сухенко виділяє чотири основні підходи щодо роботи з ризиками: уникнення, контроль і попередження, передача ризику й оплата ризику [8]. На нашу думку, необхідно використовувати такі методи управління кредитним ризиком:

- уникнення ризику – відмова від діяльності, що спричиняє ризик;
- утримання ризику – компанія приймає на себе ризик у повному обсязі й формує резерв сумнівних боргів з огляду на платоспроможність лізингоотримувачів;
- передача ризику – компанія перекладає ризик на інших учасників фінансового ринку: страхові компанії, поручителів;

- розподіл ризику – укладання лізингових угод за участі декількох лізингових компаній;
- диверсифікація ризику – мінімізація або оптимізація ризиків портфеля лізингових угод.

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження ми пропонуємо розглядати ризик як імовірність виникнення непередбачуваних змін, які матимуть негативний вплив на запланований результат здійснюваної операції внаслідок того, що суб'єкт діє в умовах невизначеності. У процесі лізингової операції, яка містить елементи кредитних відносин, клієнтами виступають інші підприємницькі суб'єкти, а, отже, ці чинники приводять до змін як у діяльності лізингодавця безпосередньо, так і в лізингоотримувачів. Суб'єкт діє в умовах невизначеності й компанія також. Відтак у процесі лізингу лізингова компанія бере на себе ризик у подвійному обсязі. Таким чином, кредитний ризик у діяльності лізингодавця є одним з основних економічних ризиків, що обтяжують його діяльність і чинять суттєвий вплив на його прибутковість і фінансову стійкість. Дія багатьох факторів, які неможливо виміряти, у більшості випадків не дозволяє спрогнозувати результат того чи іншого рішення, яке приймається суб'єктом господарювання. Відповідно, можливі такі його економічні результати: негативний (збиток), нульовий, позитивний (прибуток). Чим складнішим і більш невизначеним є навколишнє середовище, тим складнішими є методи управління і тим актуальнішим є врахування ризику, його аналіз та управління ним у системі ризик-менеджменту лізингових компаній.

1. Вітлінський В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. [Текст] / В. В. Вітлінський, П.І. Верчено. – К. : КНЕУ, 2000. – 292 с.
2. Дж. Синки, мл. Управление финансами в коммерческих банках [Текст] / [под ред. Р. Я. Левиты, Б. С. Пинскера] ; пер. с англ. 4-го перераб. изд. – М. : Catallaxy, 1994. – 820 с.
3. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку : підручник [Текст] / Л. О. Примостка. – 2-ге вид., доповн. і переробл. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с.
4. Банківський менеджмент : навчальний посібник [Текст] / [О. А. Кириченко, І. В. Геленко, С. Л. Роголь та ін.] ; за ред. О. А. Кириченка. – 3-тє вид., переробл. і доповн. – К. : Знання-Прес, 2002. – 438 с.
5. Соколов Ю. А. Система страхования банковских рисков : научное издание / Ю. А. Соколов, Н. А. Амосова. – М. : Изд-во “Элит”, 2003. – 288 с.
6. Батракова Л. Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка : учебник для вузов [Текст] / Л. Г. Батракова. – М. : Издательская корпорация “Логос”, 1998. – 344 с.
7. Вітлінський В. Концепція стратегії кредитного ризику [Текст] / Вітлінський В., Наконечний Я., Пернарівський О. // Банківська справа. – 2000. – № 1. – С. 13–16.
8. Сухенко О. Управління ризиками лізингової компанії [Електронний ресурс] / О. Сухенко // Лізинг в Україні. – 2008. – № 1. – Режим доступу : http://leasinginukraine.com/ua/publications/financial_issues/?pid=1099.

Рецензенти:

Ковалюк О.М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і аудиту Львівського національного університету імені Івана Франка;

Бандура З.Л. – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Львівського національного університету імені Івана Франка.